

Володимир Сущенко,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжгалузевих правових наук,
декан факультету правничих наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Аналізуючи сучасний стан юридичної освіти в Україні, слід зауважити, що на початку ХХІ століття їй, на мій погляд, притаманні певні характерні риси. Насамперед, це:

1. Спадковість і певною мірою законсервованість радянської освітньої системи взагалі і підготовки юристів зокрема. Адже саме радянська юридична освіта і практика були уражені хворобами спотвореності корпоративності правничої професії, існування «телефонного права та партійного законодавства», орієнтації юристів-практиків і викладачів-науковців на збереження та розвиток примусово-виконавчих правових норм, зневажання або ж ігнорування багатьох міжнародно-правових актів щодо захисту прав людини, громадянина та власності.

2. Бурхливий, можна сказати, навіть «вулканічний» розвиток закладів юридичної освіти, зумовлений потужними «тектонічними» політико-правовими процесами державо- та правотворення в Україні, а також природою формування ринкових економічних відносин і, як наслідок, шаленого попиту з боку суспільства на правничі послуги. Такий, багато в чому стихійний характер розвитку юридичної освіти в Україні сьогодні, на превеликий жаль, об'єктивно не забезпечений ні кадровим (професорсько-викладацький склад) потенціалом, ні матеріально-технічною базою існуючих та новоутворених навчальних закладів.

3. Існуючі протиріччя у підходах та методах реформування юридичної освіти в нашій країні. З одного боку є бажання «все й одразу змінити» і притому, як правило, на базі зарубіжного (чомусь здебільшого саме американського ?!) досвіду, а з дру-

того — залишити все так, як «є» (чи «було» за радянських часів) за змістом, лише змінивши форму та назви.

Досконале знання вітчизняної школи правничої освіти і практики, співпраця факультету правничих наук НаУКМА протягом останніх трьох років з Коледжем права Англії та Уельсу (Велика Британія) та Школою права університету Балтиморау (США), а також особисте глибоке знайомство із англосаксонською та західноєвропейською системами юридичної освіти і практики дають автору підстави для того, щоб зробити деякі узагальнення і попередні висновки щодо стану та практичних проблем розвитку юридичної освіти України в контексті європейської інтеграції.

Сьогодні професійна правнича освіта в Україні набувається шляхом навчання студентів у вищих навчальних закладах I—IV освітньо-кваліфікаційних рівнів, які готують відповідно: молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів та магістрів права.

Діяльність з надання освітніх послуг та їх якість підлягають ліцензуванню та акредитації з боку держави, себто Міністерства освіти і науки України. Деякі види професійної правничої діяльності підлягають також ліцензуванню з боку держави за участю представників професійної громадськості, а назагал — будь-який громадянин України, який має диплом про повну вищу юридичну освіту, має право займатися самостійною юридичною практикою, включаючи можливість обіймати посади професійного судді, прокурора, слідчого, нотаріуса тощо.

За наявності в Україні вельми розгалуженої системи спеціалізацій правничої професії (загалом — понад 10) на відміну від більшості країн Європи та Америки, де існує одна спеціальність і одна професія — адвокат, ми готуємо юристів за типовими навчальними програмами, які досить часто сприймаються як державні стандарти, хоча насправді такими не є. Традиційна українська, можна сказати і європейська, система правничої освіти побудована за принципом «від теорії — до практики», тоді як англосаксонська, навпаки, «від практики — до теорії» а можливо, ще коректніше — «від повсякденного життя — до юридичної практики і далі — до теорії». Ця принципова відмінність у системі юридичної освіти зумовлена відмінностями правових систем, до яких належать наші суспільства і держави.

Аналіз принаймні двох (англосаксонської та європейської) провідних світових систем юридичної освіти дозволяє зробити стислий висновок щодо їх і спорідненості й відмінностей, а саме:

об'єднує ці дві системи предмет фахової освіти — право, як обов'язковий інститут будь-якої держави і суспільства;

існування правових послуг, як невід'ємної складової життєдіяльності всіх членів суспільства;

наявність спеціалізованих навчальних закладів, включаючи факультети (школи, коледжі) класичних університетів у більшості країн Європи та Америки;

серед відмінностей слід виділити, насамперед базову освіту для опанування правничого фаху, структуру навчальних планів та терміни професійного навчання, методи й засоби навчального процесу, певну спеціалізацію юридичних навчальних закладів, нарешті — доступність до професійної правничої діяльності та технології набору на роботу професорсько-викладацьких кадрів і оплату їх праці.

Звертаючись до досвіду організації підготовки юристів у стінах Києво-Могилянської академії, слід відмітити, що ми повною мірою використовуємо систему вступного тестування до нашого Університету як один з найпрогресивніших світових методів відбору на навчання найбільш підготовленої молоді. Ця система полягає в тому, що абітурієнти, які вступають на навчання до нашого університету, незалежно від обраної на відповідному факультеті спеціальності тестуються з 7 дисциплін: українська та англійська мови, історія або література, математика, одна з трьох (фізика, хімія, біологія) природничих наук, правознавство та історія Києво-Могилянської академії. Саме результати вступного тестування дозволяють нам здійснити набір на факультет інтелектуально різнобічно освіченої людини, здатної у своїй переважній більшості, незважаючи на досить молодий вік, опанувати складну навчальну програму. В подальшому ми плануємо ввести для абітурієнтів факультету ще й співбесіду або психологічний тест, який би давав змогу предметніше визначати індивідуальні здібності молоді людини щодо правничої професії.

Рейтингова система оцінювання поточних знань студентів за 100-бальною шкалою доводить її життєздатність як високо мотивуючої системи опанування професією нашими студентами. Зміст цієї системи полягає в тому, що за опанування кожною навчальною дисципліною студент може отримати максимальну кількість балів — 100. Ця сума балів у свою чергу поділяється на дві складові, а саме: перша частина балів (від 50 до 70) може бути «зароблена» студентом під час навчання в поточному триместрі (за виступи на семінарах, написання рефератів, контрольні та

лабораторні роботи тощо), а друга частина (від 50 до 30) балів — у процесі безпосереднього складання заліків або іспитів. При цьому існує так званий «прохідний бал», який дорівнює 35, що дозволяє викладачеві приймати рішення про допущення або, навпаки, не допущення студента до складання заліку чи іспиту.

Втілення за фінансової підтримки Державного департаменту з міжнародного розвитку уряду Великої Британії трирічного Проекту співробітництва із Коледжем права Англії та Уельсу та Квін Мері енд Вестфільд коледжем університету Лондона дозволило нам запровадити в життя факультету ще минулого навчального року нові навчальні програми із таких сучасних дисциплін спеціалізації студентів п'ятого року навчання як: «Банківське право», «Право інформаційних технологій», «Право Європейського Союзу», «Право інтелектуальної власності», «Міжнародний комерційний арбітраж», а також «клінічну» юридичну освіту на базі створеного у структурі факультету Консультаційного центру «Правничка клініка» із своєю сучасною матеріально-технічною базою, яка відповідає світовим освітянським стандартам.

Такий методологічний підхід до нових освітянських технологій надає нам впевненості у тому, що ми, широко використовуючи європейський та американський досвід тісного поєднання теоретичної і практичної юридичної освіти, досягнемо оптимальних результатів у підвищенні якості підготовки фахівців права. В той же час досконале знання студентами факультету декількох іноземних мов, і, в першу чергу — європейських, дозволяє нам сподіватись на їх високі можливості у подальшій практичній та науково-дослідницькій правничій діяльності в контексті сьогоденної і майбутньої інтеграції України в Європейське та світове співтовариство.

Ще одна проблема, яку ми досить важко вирішуємо в себе в університеті та й в Україні взагалі, — це проблема забезпечення навчального процесу сталими високопрофесійними викладацькими кадрами. Методи, якими ми всі користуємось у вирішенні кадрового питання, прості й відомі: сумісництво і «матеріальне стимулювання». На превеликий жаль, майже не працюють методи цільової аспірантури та докторантури для нових навчальних закладів, у тому числі державних, не помітно докладає до цього відчутних зусиль і Міністерство освіти і науки України, Національна академія наук України та й Академія правових наук. Не беруть у цьому участі й наші громадські професійні правничі об'єднання і, в першу чергу, Асоціація прав-

ничих шкіл України. Є пропозиція створити, враховуючи американський і європейський досвід, Всеукраїнський комп'ютерний банк даних професорсько-викладацьких кадрів правничих дисциплін, а також відновити на базі провідних Національних вищих навчальних юридичних закладів та інститутів Академії наук України за підтримки державного бюджету та благодійних фондів цільову аспірантуру і докторантуру з правничих наук принаймні хоча б для державних вищих юридичних навчальних закладів. Доцільно запровадити в Україні також іменні професорські стипендії і встановити таку заробітню платню, яка значно підвищить престижність викладацької роботи у ВНЗ і сприятиме створенню сталих викладацьких колективів.

Не забуваючи, звідки Ми вийшли і хто Ми є, слід зазначити, що наша українська правова система, як і система юридичної освіти, у своїй основі належать Європі. В той же час усі ми живемо у світовому соціальному просторі, який, невинно розвиваючись, інтегрується і глобалізується. Виходячи з цього величчя часу, слід, з одного боку, запозичувати у сучасної Європи і всього цивілізованого світу багатий освітянський досвід підготовки юристів і водночас зберігати й розвивати, вдосконалювати свої надбання, свій досвід.

Завершуючи свою доповідь, висловлюю тверду впевненість у тому, що обговорення учасниками Міжнародної конференції проблем, які винесені у назви «круглих столів» нашої зустрічі, буде корисним і плідним. Дякую за увагу і запрошую до дискусії.

Volodymyr Sushchenko,

Candidate of Juridical Sciences, Professor

Head of the Department of Inter-Branch Legal Sciences

Dean of the Law Faculty National University «Kyiv-Mohyla Academy»

CURRENT STATE AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF LEGAL EDUCATION IN UKRAINE

When analyzing the current state of legal education in Ukraine it is worth mentioning that at the outset of the XXI century it has, in my opinion, the following intrinsic features:

Firstly, the heredity and, to a certain extent, conservatism of the soviet educational system in general and legal education in particular. It is the Soviet legal education and practice that has been affected by the diseases of distorted corporate spirit of legal profession, existence of «telephone right and party legislation», orientation of legal practitioners and teachers-scientists on preserving and developing «forced to execute» legal rules, disregarding or ignoring many international legal acts protecting human, citizen and property rights.

Secondly, an impetuous and even «volcanic» growth of juridical educational institutions due to «tectonic» political and legal processes of the state building and law making, as well as owing to the very nature of market economic relations resulted in an exorbitant demand for legal services in the society. Regrettably, this in many respects spontaneous development of legal education in Ukraine is complemented with neither human potential (professors and teachers) nor material and technical possibilities of the existing and newly born educational institutions.

Thirdly, the existing contradictions in approaches to the reformation of legal education in this country. On the one hand, there is a wish «to change everything at once» using foreign (for some reason *American?*) experience, and on the other hand, to leave everything stay as it «is» (or «was» at the Soviet times) by merely changing form and names...

Thorough knowledge of the home legal schooling and its practical application, collaboration of the National University «Kyiv-Mohyla Academy» with the College of Law of England and Wales (Great Britain) and the School of Law of the University of Baltimore (USA) as well as personal acquaintance with Anglo-Sax and Western European systems of legal education and practice, give the author grounds to generalize and make preliminary conclusions as to the current state and problems of legal education in Ukraine in the context of European integration.

Today the professional knowledge of law in Ukraine can be obtained from higher educational institutions of the I-IV qualification levels whose graduates are qualified as Junior Specialists, Bachelors, Specialists and Masters of Law, respectively. Rendering educational services and their quality is subject to the state licensing and accreditation with the Ministry of Education and Science of Ukraine. Certain professional legal activities should also be licensed by the state involving professional community, but in gener-

al everybody having a diploma certifying his complete legal education has the right to practice law including the opportunity to occupy the position of a judge, prosecutor, investigator or notary.

In Ukraine we have a fairly ramified system of the legal profession splitting (over 10 legal specialities in total) comparative to the majority of European and American countries where there is a single legal speciality and profession (a lawyer). At the same time we train lawyers under typical educational programmes quite often taken for the state standards but not always being the same. Traditional Ukrainian and perhaps European system of legal education rests on the «from theory to practice» principle while its Anglo-Sax analogue is conversely based on the «from practice to theory» or probably more precisely «from everyday life to legal practice and on to theory» principle. This major difference in legal education system arises from different legal systems to which our societies and states belong.

The analysis of at least two (Anglo-Sax and European) world-leading legal education systems makes it possible to briefly conclude as to their similarity and distinctions, namely:

- Common for the two systems is the subject of professional training, i.e. law as a compulsory institute of any country and society; in both systems there exist legal services as an integral part of vital activity of all members of society; both systems operate special educational institutions, including faculties (schools, colleges) of law within classical universities in the majority of countries in Europe and America.

- Distinctions lie in the following major factors: basic education to master legal profession; structure of educational plans and time-terms; methods and means of professional training; certain specialization of legal educational institutions; finally, access to legal practice and technologies of the teaching personnel employment and compensation for their labor.

Referring to the experience in training lawyers at the Kyiv-Mohyla Academy it is worth to mention that we use in full the system of entrance testing as one of the most progressive world-widely known methods to select young people most prepared for studies with our University. The system specifies that all candidates notwithstanding the profession they have chosen to learn, be tested in 7 subjects: Ukrainian, English, history or literature, mathematics, one of the three (physics, chemistry, biology) natural sciences,

jurisprudence (basics of law) and history of the Kyiv-Mohyla Academy. The results of entrance testing enable us to select for studies at our faculty the most versatile young intellectuals capable in their overwhelming majority and despite their young age, to master a complex tuition programme. In future we also plan to interview candidates or give them psychological test so as to evaluate more clearly personal abilities that a young man has for the legal profession.

A 100-point score rating system existing in our University to evaluate students' current knowledge proves effective as the one motivating students highly to master profession. The system's essence is that for having mastered every subject a student may receive maximum score equaling to 100 points. The score is in its turn divided into two components: the first (from 50 to 70 points) may be «earned» by a student while studying through the current trimester (for reporting to seminars, writing papers, carrying out control or laboratory works, etc.) and the second (from 50 to 30 points) when taking credits or exams. There exists the so-called «passing score» of 35 points enabling a teacher to decide whether to allow or not to allow a student to take a credit or exam.

The implementation of a 3-year Project of Cooperation with the College of Law of England and Wales and the London University Queen Mary & Westfield College (the project was financially supported by the British Government Department for International Development) made it possible for us to start last year new educational programmes in such modern subjects designed for a 5-th year students specialization as «The Banking Law», «The Law of Information Technologies», «European Union Law», «Intellectual property law», «The International Commercial Arbitration». Also we have managed to introduce clinical education on the basis of pro bono clinic started at our faculty with the availability of the up-to-date facilities meeting the international standards.

This methodological approach to new educational technologies adds us the confidence that using to a large extent the European and American experience of tighter combining theoretical and practical education we will reach more optimum results in improving the quality of legal profession training. At the same time comprehensive knowledge by our students of several languages primarily European ones, enables us to hope for their high potential in further practical and research legal

work in the context of the future integration of Ukraine into the European and World commonwealth.

The next problem which we solve rather hardly at our University and in the whole country as well is to supply legal education with stable highly professional teaching personnel. The methods used by us in solving the problem are simple and known: teacher's pluralistic work and «material stimulation». To our deep regret, practically unworkable with new educational institutions, the state ones inclusive, are the methods of target postgraduate and doctoral training. No appreciable policy as to solving the problem seems to exist with the Ministry of Education and Science of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine and Academy of Legal Sciences. The matter is also not addressed by our public legal profession organizations, first of all the Association of Law Schools of Ukraine. It is proposed to create like in Europe and America, the all-Ukrainian computer databank on law teachers and involve the state budget funds and charitable donations to restore within the leading National higher juridical educational institutions and those under the Academy of Sciences of Ukraine the target postgraduate and doctoral training at least for the state-owned higher juridical educational institutions. Also it makes sense to introduce in Ukraine the stipends payable to named professors as well as position-dependent salaries thereby enhancing the prestige of teaching work with higher educational institutions and maintaining stable teaching personnel.

Keeping in mind where We are from and who We are, it should be noted that our Ukrainian legal system likewise the system of legal education belong in their essentials to Europe. At the same time, all of us live in the world social space which due to its continuous development becomes more and more integrated and global. Proceeding from this call of time, it is necessary to borrow current European and World experience in training legal profession while alternatively preserving, developing and improving own gains and experience.

Finalizing my report I do hope that the discussion by the International conference participants of the problems which gave names to our round tables in today's meeting will be full of interest and fruitfulness. Thank you for your attention. Welcome to discussion.